

Prologas

Diena, kai apsivertė mano pasaulis

Aš esu iš šalies, sukurtos vidurnaktį. Kai vos nenumiriau, buvo ką tik po vidurdienio.

Prieš metus išėjau į mokyklą ir nebegrižau. Mane pašovė talibų kulka, netekusi sąmonės buvau išskraidinta iš Pakistano. Daug žmonių mano, kad niekada negrišiu namo, bet aš tvirtai tikiu, kad jie klysta. Niekam nelinkėčiau būti atplėštam nuo mylimos šalies.

Dabar kas rytą pramerkusi akis trokštu pamatyti senąjį savo kambarį, pilną daiktų, ant grindų išmėtytų drabužių ir lentynose išdėliotų mokyklos apdovanojimų, tačiau esu šalyje, kurioje laikas nuo mano mylimo, gimtojo Pakistano ir namų Svato slėnyje atsilieka penkias valandas. Mano šalis yra per amžius nutolusi nuo šios. Čia yra visi įsivaizduojami patogumai. Iš kiekvieno čiaupo jūsų pageidavimu bėga šaltas arba karštas vanduo; jungikliai dieną naktį įjungia ir išjungia šviesas, nereikia aliejinių lempų; yra orkaitių maistui gaminti, joms nereikia parsinešti dujų balionų iš turgaus. Čia viskas taip šiuolaikiška, kad yra net pagaminto maisto, sudėlioto į dėžutes.

Atsistojusi prie lango ir pažvelgusi į lauką matau aukštus pastatus, ilgus kelius, tvarkingomis linijomis judančias transporto priemones, gražias žalias pieveles ir gyvatvores, švarius šaligatvius. Užsimerkusi akimirkai grįžtu į savąjį slėnį – aukštus, sniego kepurėmis pasipuošusius kalnus, žaliai banguojančius laukus ir gaiviai žydras upes – ir žiūrint į Svato žmones šypsosi man širdis. Mintimis nusikeliu į mokyklą, kur vėl išvystu draugus ir mokytojus. Susitinku su geriausia drauge Moniba, kartu sėdime, kalbamės ir juokaujame, tarsi niekada nebūčiau niekur išvykusi.

Ir tada prisimenu, kad esu Birmingame, Anglijoje.

Viskas pasikeitė 2012 metų spalio devintąją, antradienį. Tai buvo ne pati geriausia diena, mokyklos egzaminų sesijos vidurys, nors būdama mokslukė nebijojau jų kaip kitos bendraklasės.

Tą rytą įprasta ryškiaspalvių rikšų, besispjaudančių dyzelio dūmais ir vežančių po penkias šešias mergaites, vilkstinė pasiekė siaurą žvyrkelį, išsukantį iš Hadži Babos kelio. Ėmus valdyti Talibanui, mūsų mokykla neturi jokio ženklų, puošnios žalvario durys neišduoda, kas už jų slepiasi.

Mums, mergaitėms, tos durys buvo kaip magiškas įėjimas į ypatingą pasaulį. Įžengusios į vidų, kaip vėjo genamus debesis prieš pasirodant saulei nusitraukėme galvos apdangalus ir greitai užbėgome laiptais. Laiptų viršuje buvo kiemas su durimis į visas klases. Klasėse nusimetusios kuprines susirinkome į rytinį susitikimą po atviru dangumi, sustojome kaip kariuomenėje atsukusios nugaras į kalnus. Viena mergaitė sušuko:

– *Assaan bash!* – arba „Laisvai!“ – o mes kaukštelėjome kulnais ir atsakėme:

– *Allah*.

Tada ji tarė:

– *Hoo she yar!* – arba „Dėmesio!“ – ir mes vėl kaukštelėjome kulnais.

– *Allah*.

Mokyklą dar prieš man gimstant įkūrė mano tėvas, ant sienos virš mūsų raudonomis ir baltomis raidėmis buvo išdidžiai užrašyta „Chušalo mokykla“. Į mokyklą eidavome šešis rytus per savaitę ir, sulaukusi penkiolikos, devintuosius mokslo metus leidau su chemijos lygtimis arba studijuodama urdu gramatiką, angliškai kurdama istorijas, turinčias moralą, tokį kaip „skubos darbą velnias neša“, arba piešdama kraujo cirkuliacijos schemas – dauguma mano bendraklasių norėjo tapti gydytojomis. Neatrodo, kad tai galėtų kam nors kelti grėsmę, tačiau už mokyklos durų laukia ne tik Mingoros, pagrindinio Svato miesto, triukšmas ir siautulyš, bet ir talibai, manantys, kad mergaitės neturėtų eiti į mokyklą.

Tas rytas prasidėjo kaip visi kiti, tik truputį vėliau nei įprasta. Vyko egzaminai, todėl pamokos buvo nuo devynių, o ne nuo aštuonių, ir tai gerai, nes nemėgstu keltis ir galiu pramiegoti gaidžių giesmes ir muedzino kvietimą melstis. Iš pradžių tėvas mėgina mane žadinti.

– Laikas keltis, *jani mun*, – sako jis. Persiškai tai reiškia „gimininga siela“, jis visada taip vadina mane rytais.

– *Aba*, prašau, dar kelias minutes, – maldaudavau lįsdama gilyn po antklode. Tada pasirodydavo mama.

– *Pisho*, – pašaukdavo. Tai reiškia „katė“, ji taip mane vadina. Supratusi, kiek valandų, sušukdavau:

– *Bhabi*, vėluoju! – Mūsų kultūroje kiekvienas vyras yra brolis, o moteris – sesuo. Taip mes manome apie vienas kitą. Kai tėvas pirmą kartą atvedė žmoną į mokyklą, visi mokytojai ją vadino brolio žmona, arba *bhabi*. Nuo tada taip ir liko. Dabar visi vadiname ją *bhabi*.

Miegojau ilgajame kambaryje namo priekyje. Ten stovėjo tik lova ir spintelė, kurią pirkau už pinigus, gautus kaip prizą, nes dalyvavau kampanijoje už taiką mūsų slėnyje ir mergaičių teisę į mokslą. Lentynose rikiavosi auksaspalvės plastikinės taurės ir trofėjai už pirmavimą klasėje. Antra buvau tik du kartus – abu sykius mane įveikė varžovė Malka-e-Nura. Prisiečiau sau, kad tai nepasikartos.

Mokykla buvo netoli namų, todėl eidavau pėsčia, bet nuo praėjusių metų pabaigos ėmiau važinėti su kitomis mergaitėmis rikšomis, o namo grįždavau autobusu. Kelionė palei dvokiantį upelį, pro didžiulį daktaro Humajuno plaukų transplantacijos instituto reklaminį stendą (juokaudavome, kad ten lankėsi vienas plikas mokytojas, kuriam netikėtai vėl pradėjo augti plaukai), trukdavo vos penkias minutes. Man patiko autobusas, nes nesuprakaituodavau kaip eidama ir galėdavau pasikalbėti su draugėmis, pasidalyti pasakomis apie Usmaną Ali, vairuotoją, kurį vadinome *bhai jan*, broliu. Jis juokindavo mus beprotiškomis savo istorijomis.

Pradėjau važinėti autobusu, nes mama bijojo išleisti mane pėsčią. Grasinimų sulaukdavome visus metus. Kai kurie pasirodydavo laikraščiuose arba žmonės perduodavo raštelius ar žinutes. Mama dėl manęs jaudinosi, bet Talibanas niekada nesiterliojo su mergaitėmis, todėl baiminausi, kad gali nusitaikyti į tėvą, kuris visada pasisakydavo prieš juos. Artimas jo draugas ir kampanijų dalyvis Zahidas Chanas rugpjūtį buvo nušautas į veidą, kaiėjo melstis. Žinojau, kad visi tėvui sako:

– Būk atsargus, antraip tas pats laukia ir tavęs.

Mūsų gatvelė buvo nepasiekiamą automobiliu, todėl grįždama namo išlipdavau iš autobuso kelyje prie upelio, eidavau per grotuotus geležinius vartus, o paskui lipdavau laiptais. Visada maniau, kad jei mane puls, tai ant tų laiptų. Kaip ir tėtis, buvau svajotoja, kartais per pamokas mintims nuklydus įsivaizduodavau, kad pakeliui namo ant tų laiptų gali pasirodyti teroristas ir mane nušauti. Galvodavau, ką daryčiau. Galbūt nusimaučiau batus ir jam trenkčiau, bet tada būčiau tokia pati kaip ir jie. Būtų geriau sakyti: „Gerai, nušauk mane, bet pirma išklausk. Elgiesi neteisingai. Aš nesu priešiška tau, tiesiog noriu, kad visos mergaitės lankytų mokyklą.“

Nebijojau, bet pasirūpindavau, kad naktį vartai būtų užrakinti, ir klausdavau Dievo, kas nutinka po mirties. Geriausiai draugei Monibai viską papasakodavau. Nuo vaikystės gyvenome toje pačioje gatvelėje, draugavome nuo pradinės mokyklos ir dalijomės viskuo – Džastino Biberio dainomis, „Saulėlydžio“ filmais, geriausiu veidą šviesinančiu kremu. Ji svajojo tapti drabužių dizainere, nors žinojo, kad šeima niekada tam nepritars, todėl visiems sakė, kad nori būti gydytoja. Mūsų visuomenėje mergaitėms, jei jos išvis gali dirbti, sunku tapti kuo nors daugiau nei mokytoja ar gydytoja. Aš buvau kitokia – panorusi tapti ne gydytoja, o išradėja ar politike neslėpiau savo troškimo. Moniba visada suprasedavo, jei kas būdavo ne taip.

– Nesijaudink, – sakydavau. – Talibanas niekad nesiterlios su maža mergeite.

Kai buvo iškvieistas mūsų autobusas, nubėgome laiptais. Kitos merginos prieš eidamos pro duris ir lipdamos vidun užsidengė galvas. Iš tiesų autobusu mes vadinome *dyna*, baltą „Toyota TownAce“ autobusiuką su trimis lygiagrečiais suoliukais, po vieną

prie šonų ir vienu viduryje. Aš įsispraudžiau su dvidešimčia mergaičių ir trimis mokytojais. Sėdėjau kairėje tarp Monibos ir metais jaunesnės mergaitės Šazios Ramzan, prie krūtinių spaudėme egzaminų aplankus, o prie kojų gulėjo kuprinės.

Vėliau viskas atrodo kaip pro rūką. Prisimenu, kad *dyna* viduje buvo karšta ir lipnu. Vėsesnių dienų dar reikėjo palaukti, tik tolimi Hindukušo kalnai buvo padengti sniegu. Gale, kur sėdėjome, nebuvo langų, tik plastikiniai plazdenantys uždangalai, pernelyg pageltę ir dulkėti, kad matytum, kas už jų. Įžiūrėjome tik mažytį lopinėlių dangaus ir truputį saulės, kuri tokiu dienos metu atrodė kaip geltonas apskritimas, pakibęs viską užklojusiose dulkėse.

Pamenu, kad autobusas kaip visada sustojo kariuomenės kontrolės punkte ir pasuko už kampo pro apleistą kriketo aikštelę. Daugiau nieko neatsimenu.

Sapnuose apie šaudymą autobuse yra ir mano tėtis, jis taip pat pašautas, visur daug vyrų, o aš jo ieškau.

Iš tiesų mes staiga sustojome. Kairėje buvo Šero Mohamado Chano, pirmojo Svato valdovo finansų ministro, kapas, apaugęs žolėmis, dešinėje – užkandžių fabrikas. Turėjome būti vos už dviejų šimtų metrų nuo kontrolės punkto. Nematėme, kas yra priekyje, bet autobusiuką sustabdė į kelią išėjęs jaunas barzdotas vyras šviesiais drabužiais.

– Ar čia Chušalo mokyklos autobusas? – paklausė vairuotojo. Usmanas Bai Džanas pamanė, kad tai kvailas klausimas, nes pavadinimas buvo užrašytas ant šono.

– Taip, – atsakė jis.

– Man reikia informacijos apie kai kuriuos vaikus.

– Turėtumėte nueiti į biurą, – tarė Usmanas Bai Džanas.

Jam kalbant prie autobusiuko priėjo kitas baltai apsirengęs jaunas vyriškis.

– Žiūrėk, tai vienas tų žurnalistų ateina prašyti interviu, – tarė Moniba.

Kai pradėjau kalbėti per renginius kartu su tėčiu agituodama už mergaičių išsilavinimą ir prieš tokius kaip talibai, kurie nori mus paslėpti, dažnai atvykdavo žurnalistų, net užsieniečių, tik ne tokių kaip tas ant kelio.

Vyriškis dėvėjo kepuraitę su snapeliu, o burną ir nosį buvo apsirišęs nosine, tarsi sirgtų gripu. Atrodė kaip koledžo studentas. Jis įsoko per užpakalinį autobusiuko bortą ir pasilenkė prie mūsų.

– Kuri yra Malala? – paklausė.

Niekas nieko nesakė, bet kelios mergaitės pasižiūrėjo į mane. Buvau vienintelė, neužsidengusi veido.

Tada jis pakėlė juodą pistoletą. Vėliau sužinojau, kad tai „Colt 45“. Kelios mergaitės suriko. Moniba sakė, kad suspaudžiau jai ranką.

Draugės pasakojo, kad jis šovė tris kartus paeiliui. Pirmoji kulka pataikė į kairę akiduobę ir išėjo po kaire mentimi. Iš kairės ausies pasipylė kraujas, susmukau ant Monibos, todėl kitos kulkos teko šalia sėdinčioms mergaitėms. Viena pataikė Šaziai į kairę ranką, kita jai į kairį petį ir Kainatai Riaz į žastą.

Vėliau draugės pasakojo, kad šaunant teroristo ranka drebėjo.

Kol pasiekėme ligoninę, mano ilgi plaukai ir Monibos sterblė buvo išterlioti krauju.

Kas toji Malala? Aš esu Malala ir tai mano istorija.